

Науково-практичний
круглий стіл

**Сучасні виклики для
міграційної політики:
правові, освітні та історичні
аспекти**

Co-funded by
the European Union

Суми 2023

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ:
ПРАВОВІ, ОСВІТНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ**

Матеріали
науково-практичного круглого столу
(Суми, 24 червня 2023 року)

Суми
Сумський державний університет
2023

Редакційна колегія:

В. М. Завгородня, кандидат юридичних наук, доцент;
А. М. Куліш, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
А. В. Гончаренко, кандидат історичних наук, доцент;
М. В. Плотнікова, кандидат юридичних наук, доцент
А. С. Славко, кандидат юридичних наук;
А. Л. Чернявський, кандидат юридичних наук, доцент;
О. А. Швагер, кандидат юридичних наук

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 2 від 7 вересня 2023 року)

С 91	Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти : матеріали науково-практичного круглого столу, Суми, 24 червня 2023 р. / ред. колегія: В. М. Завгородня, А. М. Куліш та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2023. – 70 с.
------	--

До збірника ввійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, викладачів закладів вищої та фахової передвищої освіти, вчителів шкіл, виголошені під час проведення науково-практичного круглого столу «Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти», присвяченого актуальним питанням європейської міграційної політики, історії та права і проведеного в межах реалізації освітнього проєкту «101098859-EU4Migration-ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH-UA-IBA / ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH «Міграційна політика та право ЄС у контексті цілей сталого розвитку» напрямку «Жан Моне» програми Еразмус +».

Позиція організаційного комітету не завжди збігається з міркуваннями, висловленими учасниками. В збірнику збережено авторські орфографію, пунктуацію та стилістику. Відповідають за достовірність даних та додержання принципів академічної доброчесності учасники науково-практичного круглого столу.

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

ЗМІСТ

<i>Бичай Р. Р.</i> ДЕРЖАВНА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	4
<i>Drakokhrust T. V., Parashchuk V. I.</i> LEGAL STATUS OF CITIZENS WHO WERE DISPALED WITHIN THE TERRITORY OF UKRAINE DURING THE WAR: THREATS AND CHALLENGES. 7	
<i>Гончаренко А. В.</i> МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ ПІД ЧАС «КРИЗИ БІЖЕНЦІВ» 2015–2017 РР.	10
<i>Гуляєва Л. П.</i> ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК- ВИМУШЕНИХ МІГРАНТОК В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ	13
<i>Дегтярьов С. І.</i> УКРАЇНЦІ-МІГРАНТИ У КРАЇНАХ ПІВНІЧНОЇ ТА ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ: ДОСВІД САМООРГАНІЗАЦІЇ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	17
<i>Завгородня В. М.</i> РОЛЬ РІШЕННЯ ЄСПЛ У СПРАВІ «СЗУРОВЕЦ ПРОТИ УГОРЩИНИ» У ФОРМУВАННІ МЕДІА-ПОЛІТИКИ ЩОДО ПРОБЛЕМ МІГРАЦІЇ	20
<i>Качур В. О.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ ТЕОРІЇ МІГРАЦІЇ	23
<i>Корнева Т. В.</i> ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПОСЛІДОВНОГО ВІДНОВЛЕННЯ І ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ. 25	
<i>Кузьмін Д. В., Весперіс С. З.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ МІГРАНТІВ ПРИ ОТРИМАННІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	28
<i>Lukianets-Shakhova V. S.</i> CURRENT CHALLENGES TO EU MIGRATION POLICY	31
<i>Лук'янихіна О. А.</i> ВИКЛИКИ МІГРАЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ПРОГРАМ ОСВІТНІХ ОБМІНІВ ЄС	34
<i>Міщенко М. В.</i> ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ МІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ ДО ЄС	38
<i>Протсавицька Л. С.</i> ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ ТА ЗАХИСТ ЇХ ПРАВ В УКРАЇНІ	42
<i>Рассохіна А. М.</i> МЕДІЙНИЙ ПОРТРЕТ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД.....	44
<i>Сіньова Л. М.</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	48
<i>Славко А. С.</i> ПОНЯТТЯ «СЕРЬОЗНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЗАГРОЗИ» В МІГРАЦІЙНОМУ ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	51
<i>Славко О. О.</i> ПРАВО ВПО НА ОСВІТУ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	54
<i>Товстий В. О.</i> ІМПЕРСЬКИЙ НАРАТИВ У СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ.....	56
<i>Швагер О. А.</i> ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ»	60
<i>Тодоров І. Я.</i> ЄВРОПЕЙСЬКА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ МІГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ	62
<i>Циватий В. Г.</i> КОНЦЕПТ «МІГРАЦІЯ» І МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В МОНДІАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІСТОРИЧНИЙ, ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ І МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ	65

ІМПЕРСЬКИЙ НАРАТИВ У СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

Товстий В.О.

аспірант

Сумський державний університет

Повномасштабне вторгнення в Україну в 2022 році стало каталізатором значної хвилі еміграції з російської федерації. З одного боку, за межі країни виїхала значна кількість людей, що позиціонували себе як ліберальні демократи та публічно висловлювали свою думку. Політичний режим в росії почав стрімко еволюціонувати від авторитарного до тоталітарного, відтак, будь-яка критика влади, і, особливо, антивоєнні виступи стали жорстко каратися репресивним апаратом. Умовно ліберальні та опозиційні медіа, які були потрібні для зняття суспільної напруги і каналізації настроїв незгодної частини населення, у тоталітарній системі стали зайвими. Так само, зайвими стали політичні аналітики, публіцисти, філософи, візіонери і взагалі будь-які лідери думок, чия позиція тією чи іншою мірою не відповідала парадигмі, яку транслює російська влада. Країну покинули навіть колишні можновладці і політики, які не перебували в жорсткій конфронтації з режимом. Наприклад, у березні 2022 року подав у відставку з посади спеціального представника президента російської федерації та виїхав за межі держави колишній віце-прем'єр та один з ідеологів і безпосередніх творців економічних реформ 90-х

років. Після від'їзду він також вийшов з керівництва низки російських бізнес-структур [1].

Ті ж незгодні, хто залишився в росії, навіть за допис чи відео у соціальних мережах ризикують отримати значний термін ув'язнення. При чому, чим довше триває війна, тим більш жорстокішими і абсурдними стають вирокі для політичних в'язнів. Так, у грудні 2022 року за висловлені під час прямої трансляції в YouTube твердження про злочини російських окупантів проти мирних жителів Бучі до 8,5 років позбавлення волі був засуджений російський громадський і політичний діяч, депутат однієї з районних (муніципальних) рад Москви Ілля Яшин [2]. Відповідно до виголошеного звинувачення прокуратура інкримінувала йому повідомлення неправдивих відомостей про дії збройних сил російської федерації у місті Буча з мотивів «політичної ненависті». У квітні 2023 року 25-ти річний термін отримав опозиційний журналіст Владимир Кара-Мурза. Примітним у цьому контексті є коментар очільника зовнішньополітичного відомства Чехії Яна Ліпавського, який зазначив у твіт-повідомленні, що вважає головною причиною 25-річного вироку критичне ставлення засудженого до російської агресії проти України, «правду про війну в Україні [3]. Як видно з наведених та багатьох інших, можливо, менш яскравих, але симптоматичних прикладів, висловлювати альтернативну позиції влади думку і залишатися в росії є критично небезпечним. При цьому в умовах війни режим зміцнів настільки, що жодні виступи незгодних, на жаль, не можуть мати успіху. Більше того, цей режим підтримується більшою частиною населення країни-агресорки. Тож поодинокі голоси проти агресії, воєнних злочинів, масштабних порушень прав людини в середині самої росії приречені на те, що їх в усякому разі змусять замовкнути. Відтак, люди, чий життєвий інтерес не вписується у рамки підтримки владної парадигми, просто вимушені емігрувати задля збереження життя і свободи.

Не варто забувати і про тих емігрантів, які не мають жодних політичних переконань, є абсолютно індиферентними як до імперського нарративу, так і до ідей свободи, демократії і права народів на самовизначення, проте теж обирали виїзд за межі російської федерації з економічних мотивів (побоювання реальної дії санкцій, наявність нерухомого майна чи інших активів за кордоном тощо) або ж через банальний страх опинитися в лавах мобілізованих і померти на українській землі. Цікаво відзначити той факт, що проведення так званої «першої хвилі» мобілізації в росії не супроводжувалося обмеженнями на виїзд. За низкою оцінок, що спираються не на російські джерела, а на досить приблизні дані країн, до яких в'їжджали мігранти з росії (приблизність пояснюється тим, що одна й та ж особа могла прибувати послідовно до кількох країн), з держави-агресорки з початку повномасштабного вторгнення вибули і не повернулися від 500 до понад 800 тисяч осіб [4]. Цифри є досить масштабними самі по собі, навіть для такої великої країни, як росія, і з урахуванням можливих неточностей. На відміну від СРСР, звідки виїхати було надзвичайно складно, російська федерація не перекрила свої кордони у 2022 році, дозволивши всім тим, хто не співчуває режиму, або не готовий помирати за нього, покинути межі держави. Фактично, був створений ще один канал зняття соціальної напруги, розпорошення протестної частини суспільства, яка теоретично могла виступити проти війни і змінення тоталітаризму. Ці люди виїхали, і наразі, у 2023 році можна спостерігати зовсім інші тенденції – в квітні поточного року державна дума кардинально змінила правила гри. Реєстр військового обліку в росії нині формується в автоматизованому режимі, тож повістка до військкомату, надіслана в електронному кабінеті сервісу «Держпослуги» (який мають значна кількість громадян), буде блокувати переміщення особи через кордон [5]. Отже, з одного боку, ми можемо зробити висновок, що російська влада вже не боїться жодних протестів і впевнена в контролі за ситуацією в середині країни. З іншого, відзначимо той факт, що

емігрантське середовище нової хвилі за межами російської федерації вже більш-менш сформувалося кількісно і якісно та навряд чи буде зазнавати кардинальних трансформацій за відсутності якихось вагомих факторів впливу і суттєвої зміни обставин.

При цьому «нові» емігранти у низці випадків демонструють досить цікаві і, на перший погляд, нелогічні настрої та специфічні поведінкові патерни на підтримку глибинних підвалин держави, яку вони вимушено покинули задля самозбереження. Політичні емігранти затято критикують владу, ніби не помічаючи незаперечної її легітимізації і підтримки більшістю населення, відкидаючи колоніальну сутність російського режиму, відбілюючи воєнних злочинців тощо. Додамо, що часто такі тенденції можна спостерігати і серед тих, хто виїжджав раніше, починаючи з 90-х років минулого століття у пошуках більш забезпеченого і благополучного життя, однак не інтегрувався повноцінно в культурне середовище країн перебування, не розуміє повною мірою або не поділяє цінностей західної цивілізації.

Значний інтерес у цьому контексті представляє дослідження, проведене волонтерською ініціативою «Як не стати овочем» та платформою «Аналізуй». Об'єктом вивчення стали висловлювання 91-го росіянина з числа публічних опозиціонерів про Україну з 2014 по 2022 рік, а також публікації у 9 російських медіа, які позиціонують себе як опозиційні до режиму Путіна. Дослідники ставили за мету продемонструвати, наскільки такі опозиціонери підсилюють чи послаблюють Україну на полі інформаційної війни, чи транслують вони (свідомо або несвідомо) штампи російської пропаганди в українському та західному інформаційному просторі [6]. Результати дослідження вражають. Так, з 91 особи послідовно підтримують Україну у боротьбі з агресором всього 6; лише 40 визнають, що Крим є невід'ємною частиною України і має бути повернутий без жодних застережень та умов типу проведення нового референдуму або спільного управління. Низка так званих «хороших росіян» в еміграції на різі лади засуджує жорстокість міжнародних санкцій «які шкодять простим росіянам», критикує візові обмеження; пропонує українцям змиритися з тим, що «росія не може програти», а Заходу – припинити постачати зброю аби уникнути ескалації конфлікту чи переростання його в ядерний; звинувачує у війні саму Україну або США чи НАТО, котрі «спровокували росію»; ставить на одну дошку українців, які стали жертвами війни, і росіян, «постраждалих від путінського режиму». Подібним же чином виглядає і редакційна політика опозиційних медіа (як традиційних, так і YouTube каналів). Результати дослідження показують, що найбільш об'єктивно і неупереджено висвітлюють події в Україні журналісти видання The Insider. Інші ж скоріш шкодять Україні в її протистоянні російській пропаганді і інформаційним маніпуляціям – від запрошення спікерів певного штибу до поширення прямих імперських наративів [6; 7]. Невипадково Національна рада Латвії з електронних ЗМІ констатувала, що діяльність телеканалу «Дощ» в Латвії становить загрозу національній безпеці цієї країни та анулювала йому ліцензію на мовлення [8]. Відтак, телеканал вимушений був переміститися в Нідерланди

Відзначимо, що методологія цитованого дослідження не передбачала специфічної вибірки «опозиціонерів в еміграції». Деякі з цих людей покинули росію задовго до початку агресії (Юрій Швець, Андрій Піонтковський), інші – після 2014 року (Борис Акунін, Юлія Латиніна), а деякі – вже під час повномасштабного вторгнення (Катерина Шульман, Людмила Уліцька). Однак, абсолютна більшість наразі перебуває в еміграції, за окремими винятками (наприклад, ув'язнений Олексій Навальний чи Генрі Резнік, який продовжує правозахисну діяльність в росії, але утримується від меседжів політичного характеру). Ті публічні росіяни, які перебувають закордоном, продовжують формувати російськомовний інформаційний простір. В самій росії їх аудиторія дуже невелика, що зрозуміло з огляду на чіткі

ознаки тоталітарного режиму, порте на Заході, в Україні, в інших пострадянських республіках до думок російських лібералів продовжують дослухатися. І в цьому контексті наявність імперських наративів у риториці «хороших росіян» представляє серйозну небезпеку.

Цілком можна погодитися зі словами прем'єр-міністра уряду Чеченської Республіки Ічкерія у вигнанні Ахмеда Закаєва, який стверджує, що «так звані російські ліберальні опозиціонери, які перебувають на Заході, становлять більшу загрозу, ніж президент росії», адже меседжі (наприклад, про катастрофічні наслідки можливого розпаду російської федерації), які вони намагаються донести західній, а іноді, й українській громадськості, дезорієнтують суспільство і насправді направлені на збереження імперії [9]. Однак варто зауважити, що проблема набагато глибша. Тези про братні народи, про велич російської і другосортність української культури, про те, що оскільки серед тих, хто імперію вибудовував було багато українців, то і український народ повинен нести відповідальність за кровожерність і агресію цієї імперії прямо націлені на те, щоб нівелювати українську ідентичність та суверенітет держави Україна. Критикуючи путіна, російські ліберали насправді допомагають йому реалізувати плани повернення до поділу сфер впливу у форматі Ялтинської конференції, відновлення росії в кордонах СРСР і, як наслідок, програшу західного світу і його системи цінностей у геополітичній боротьбі.

Таким наративам досить важко протидіяти, адже зовні вони ховаються під маскою лібералізму і засудження режиму. Однак, їх треба чітко розпізнавати, доносити їхню імперську природу до суспільства через публічну дискусію, вживати обмежувальні заходи щодо поширення контенту на рівні державної кампанії і законодавчих заборон.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Some prominent Russians quit jobs, refuse to support war. *The Associated Press*. March 25, 2022. URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-putin-europe-sustainable-development-aff6614f63d6d4805430cd1a659b3bbb>
2. Ганюкова О. Російського опозиціонера Яшина засудили до 8,5 років позбавлення волі за «фейки» про армію РФ: він говорив про злочини в Бучі. *Obozrevatel*. 12 грудня 2022. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/russia/rosijskogo-opozitsionera-yashina-zasudili-do-8-5-rokiv-pozbavlennya-voli-za-fejki-pro-armiyu-rf-vin-govoriv-pro-zlochiny-v-buchi.htm>
3. Кара-Мурза засуджений у Росії за правду про війну проти України – міністр закордонних справ Чехії. *Радіо Свобода*. 18 квітня 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kara-murza-vyrok-chehija-reakcija/32367775.html>
4. Escape from War: New data puts the number of Russians who have left at more than 800,000 people. *Re-Russia*. URL: <https://re-russia.net/en/review/347/>
5. Електронні повістки та заборона виїзду за кордон: в росії прийняли новий закон про військовий обов'язок. *Дзеркало тижня*. 11 квітня 2023. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/elektronni-povistki-ta-zaborona-vijizdu-za-kordon-v-rosiji-prijnali-novij-zakon-pro-vijskovij-obovjazok.html>
6. Дослідження: наскільки опозиційні публічні росіяни та медіа є корисними для України в інфополі / Інформаційна гігієна під час війни. Дослідження та інструменти боротьби від ініціативи «Як не стати овочем». URL: <https://www.inforules.com.ua/critics-of-putin-research>
7. Мороз О. Від «хорошого» до «корисного» один Крим. Як опозиційні росіяни підігрують пропаганді РФ. Дослідження. *Українська правда*. 22 листопада 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/11/9/7375505/>

8. Camut N. Latvia shuts down exiled Russian TV channel Dozhd. *POLITICO*. December 6, 2022. URL: <https://www.politico.eu/article/latvia-media-regulator-shut-down-russia-tv-dozhd/>

9. Російські ліберали на Заході становлять більшу загрозу, ніж Путін – Ахмед Закаєв. *УКРІНФОРМ*. 30 червня 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3729884-rosijski-liberali-na-zahodi-stanovlat-bilsu-zagrozu-aniz-putin-ahmed-zakaev.html>